

Heebrea keele transkriptsiooni soovituslikud reeglid eesti keeleruumi jaoks

Heebrea keele transkriptsiooni ja translitereerimise süsteeme on ladina tähestikus kirjutatavate keelte jaoks maailmas palju. Eestis on seni kasutatud samuti mitut, tihti aga kohandatud või otse üle võetud näiteks inglise vm keele transkriptsioone. Seni pole eesti keeleruumi jaoks transkriptsioonireegleid kujundatud. Töögrupp koosseisus Jürnas Kokla, Urmas Nõmmik, Anu Põldsam ja Kristiina Ross töötasid välja mitu transkribeerimise viisi, mis on sobivad meie kultuuriruumile, aga pakuvad samas ka valikuvõimalust olenevalt kontekstist, milles heebreakeelseid termineid on vaja kasutada.

Esitatud on kolm alternatiivi. Esimene on mõeldud detailsemaks transkribeerimiseks ehk peaaegu tähttäheliseks translitereerimiseks (mõningate mööndustega), mida peaks kasutama kursiivkirjas ja mis kõige paremini sobib teaduskirjanduse jaoks. Teine variant on mõeldud lihtsustatud transkribeerimiseks näiteks populaarteaduslikus kirjanduses; ka seda peab kasutama kursiivkirjas ja arvestada tuleb mõne hääliku puhul diakriitiliste märkidega. Viimane transkribeerimise viis on eesti keele hääldusele kohandatud, seega võrreldes heebrea originaaliga tugevasti lihtsustatud ja mõeldud üksikute heebrea sõnade kasutamiseks näiteks ilukirjanduslikus, esseistlikus, ajakirjanduslikus kontekstis; sellest tulenevalt ei ole kursiiv siin vajalik, ent kuna heebrea sõnadel on sõnarõhk enamasti eesti keeleruumi jaoks harjumatus kohas, siis soovitame tungivalt märkida rõhku, sealjuures arvestades vajadusel ka rõhu nihkumisi erinevatel ajastutel ja erinevates hääldustraditsioonides.

Kirjutajatel ja toimetajatel on soovitatav kaaluda, millises kontekstis milline pakutud versioonidest kõige paremini sobib, s.t kui professionaalne või populaarne või näiteks ilukirjanduslik-esseistlik on kontekst.

Osa sagedamini esinevaid termineid on eesti traditsioonis juurdunud kujul, mis ei vasta ühelegi siin kirjeldatud transkriptsiooniviisile. Neid võibki (ilma kursiivita ja rõhku märkimata) sellisena kasutada – vt kolme transkriptsiooni-versiooni järele lisatud loendit.

Nõu saamiseks võite pöörduda ka Anu Põldsami või Urmas Nõmmiku poole: anu.poldsam@ut.ee ja urmas.nomik@ut.ee.

Sisukord

1. Heebrea keele transkribeerimise reeglid teaduskirjanduse jaoks
2. Heebrea keele lihtsustatud transkribeerimise reeglid populaarteadusliku kirjanduse jaoks
3. Heebrea keele häälduspärase transkribeerimise reeglid

Võrdluseks juudi kalendri kuude nimetused 2. ja 3. transkribeerimise viisi järgi:

Võrdluseks juudi kalendri tähtpäevad 2. ja 3. transkribeerimise viisi järgi:

4. Eestindatud terminite nimekiri

Lisa: Talmudi traktaadid 2. transkribeerimise viisi järgi:

1. Heebrea keele transkribeerimise reeglid teaduskirjanduse jaoks

א	'
ב	<i>b</i>
ג	<i>g</i>
ד	<i>d</i>
ה	<i>h</i>
ו	<i>w</i>
ז	<i>z</i>
ח	<i>ħ</i>
ט	<i>t</i>
י	<i>y</i>
כ	<i>k</i>
ל	<i>l</i>
מ	<i>m</i>
נ	<i>n</i>
ס	<i>s</i>
ע	'
פ	<i>p</i>
צ	<i>ṣ</i>
ק	<i>q</i>
ר	<i>r</i>
שׁ	<i>ś</i>
שׂ	<i>š</i>
ת	<i>t</i>

אָ	<i>ā/ o</i>
א	<i>a</i>
אָ/אֲ	<i>â/ ā'</i>
אֵ	<i>ē</i>
אֶ	<i>e</i>
אִ	<i>ê</i>
אִי	<i>i</i>
אִי	<i>î</i>
אֹ	<i>ō</i>
אֹ	<i>ô</i>
אֹ	<i>u</i>
אֹ	<i>û</i>
אֹ	<i>ə/ Ø</i>
אֹ	<i>ǒ</i>
אֹ	<i>ǎ</i>
אֹ	<i>ě</i>

NB! Kursiivkirjas kasutamiseks. *Dageš forte*'t arvestatakse, *dageš lene*'t ei pea arvestama, aga selle puudumist võib tähistada allajoonimisega ('*ebed* või '*ebed*). Eesliiteid ei eraldata (nt sidekriipsuga). Rõhku ei pea märkima, aga võib märkida (*ħokmâ* või *ħokmá*).

Näitesõnad:

'*abrāhām* ('*abrāhām*), 'ēlōhīm, bārūk (*bārūk*), bərīt (*bərīt*), dābār (*dābār*), ħokmâ (*ħokmâ*), yəhūdâ (*yəhūdâ*), mišwâ, mišnâ, hassēper (*hassēper*), 'ebed ('*ebed*), 'āwôn, ṣaddīq, rūaḥ, hālākâ (*hālākâ*), wayyiqrâ'.

2. Heebrea keele lihtsustatud transkribeerimise reeglid populaarseadusliku kirjanduse jaoks

א	'
ב	<i>b</i>
ג	<i>g</i>
ד	<i>d</i>
ה	<i>h</i>
ו	<i>v</i>
ז	<i>z</i>
ח	<i>h</i>
ט	<i>t</i>
י	<i>j</i>
כ	<i>k</i>
ל	<i>l</i>
מ	<i>m</i>
נ	<i>n</i>
ס	<i>s</i>
ע	'
פ	<i>p</i>
צ	<i>š</i>
ק	<i>q</i>
ר	<i>r</i>
ש	<i>ś</i>
שׁ	<i>š</i>
ת	<i>t</i>

◌ֵ	<i>a/o</i>
◌ִ	<i>a</i>
◌ֵ/◌ִ	<i>a/a'</i>
◌ֶ	<i>e</i>
◌ֵ	<i>e</i>
יֵ	<i>e</i>
◌ִ	<i>i</i>
יִ	<i>i</i>
◌ֹ	<i>o</i>
◌ֹ	<i>o</i>
◌ֹ	<i>u</i>
◌ֹ	<i>u</i>
◌ֹ	<i>ə/∅</i>
◌ֹ	<i>o</i>
◌ֹ	<i>a</i>
◌ֹ	<i>e</i>

NB! Kursiivkirjas kasutamiseks. *Dageš forte*'t arvestatakse, *dageš lene*'t ei pea arvestama, aga selle puudumist võib tähistada allajoonimisega. Vokaalipikkust ei arvestata. Rahvusvahelisemad *w* ja *y* on asendatud eestipärasemate *v*- ja *j*-ga. Eesliiteid ei eraldata (nt sidekriipsuga). Rõhku ei pea märkima, aga võib märkida (*hokma* või *hokmá*).

Näitesõnad:

'*abraham*, '*elohim*, *baruk*, *bərit*, *dabar*, *hokma*, *jəhuda*, *mišva*, *mišna*, *hasseper*, '*ebed*, '*avon*, *šaddiq*, *ruaḥ*, *halaka*, *vajjiqra*'.

3. Heebrea keele häälduspärase transkribeerimise reeglid

א	Ø/'
ב	b, v
ג	g
ד	d
ה	h
ו	v
ז	z
ח	h
ט	t
י	j
כ	k, h
ל	l
מ	m
נ	n
ס	s
ע	Ø/'
פ	p, f
צ	ts
ק	k
ר	r
שׁ	s
שׂ	š
ת	t

אָ	a/o
אַ	a
אֵ/אֶ	a
אִ	e
אֵ	e
אִי	e
אִי	i
אִי	i
אִו	o
אִו	o
אִו	u
אִו	u
אִו	e/Ø
אִו	o
אִו	a
אִו	e

NB! *Dageš lene* puudumist arvestatakse *b*, *p* ja *k* puhul, *dageš forte*'t ei arvestata. Artiklit, eessõna ja koopulat võib eristada sidekriipsuga. Sõna rõhk on alati märgitud rõhulise silbi vokaali kohal kaldkriipsuga; rõhulise silbi asukoht sõnas võib olla erineval ajastul ja erinevas hääldustraditsioonis erinev: klassikalises heebrea keeles on rõhk enamasti sõna lõpus, tänapäevases heebrea keeles võib see olla ka eelviimasel silbil. Siinset kirjaviisi on soovitatav kasutada ka juutluse ajaloo oluliste isikute nimede ja teoste pealkirjade kirjutamisel eestikeelses tekstis.

Näitesõnad:

avrahám, elohím, barúh, berít, davár, hohmá, jehudá, mitsvá, mišná, naví, nevi'ím, ha-séfer, éved, avón, tsadík, rúah, halahá, va-jikrá.

Valik olulisemaid juutlust puudutavaid termineid (märgitud on vaid rõhkude normatiivsed asukohad, erinevates kontekstides ja dialektides võivad rõhud olla ka mujal): adonái, amidá = šmoné esré, amoraím – amorá, amorá'd (mitte amoraíidid), av, bar-mitsvá, bat-mitsvá, bet knéset, brit-milá, elohím, ga'ón, gemará, genizá, hagadá, halá, halahá, haredí, hasíd, hupá, ješivá, kadíš, kašér, ketubá, ketuvím, kidúš, kipá, kol nidré, kótel, ma'arív, matsá, megilá, menorá, mezuzá, midráš, mikvé, minhá, minján, mišná, mitsvá, musáf, nevi'ím, Sanhedrín, sidúr, šaharít, šehitá, šemá (šma), šo'á (šoá), šofár, šohét, talít, talmúd bavlí, talmúd jerušalmí, tanaím – taná (mitte tannaíit), taná'd (mitte tannaíidid), tanáh, targúm, tefílín, torá, tsadík, tsedaká, tsitsít.

Võrdluseks juudi kalendri kuude nimetused 2. ja 3. transkribeerimise viisi järgi:

2. variant	3. variant	
<i>nisan</i>	nisán	märts-aprill
<i>'ijjar</i>	ijár	aprill-mai
<i>sivan</i>	siván	mai-juuni
<i>tammuz</i>	tamúz	juuni-juuli
<i>'ab</i>	av	juuli-august
<i>'elul</i>	elúl	august-september
<i>tišri</i>	tišrí	september-oktoober
<i>marhešvan</i>	marhešván	oktoober-november
<i>kislev</i>	kislév	november-detsember
<i>tebet</i>	tevét	detsember-jaanuar
<i>šabaṭ</i>	ševát (švat)	jaanuar-veebruari
<i>'adar</i>	adár	vebruar-märts

Võrdluseks juudi kalendri tähtpäevad 2. ja 3. transkribeerimise viisi järgi:

2. variant	3. variant	
<i>šabbat</i>	šabát	sabat
<i>roš haššana</i>	roš ha-šaná	uusaastapäev
<i>jamim nora'im</i>	jamím nora'ím	hirmuäratavad päevad
<i>jom kippur</i>	jom kipúr	lepituspäev
<i>sukkot</i>	sukót	lehtmajade päev, lehtonnide päev
<i>simhat tora</i>	simhát torá	Toora rõõmu päev
<i>hanukka</i>	hanuká	(valguse päev)
<i>purim</i>	purím, púrim	puurimipäev
<i>pesah</i>	pésah	paasapäev, hapnemate leibade päev
<i>šabu'ot</i>	šavu'ót	nädalatepäev
<i>jom haššo'a</i>	jom ha-šo'á	holokausti mälestuspäev, šo'á mälestuspäev
<i>jom hazzikkaron</i>	jom ha-zikarón	hukkunute mälestuspäev (hukkunud Iisraeli sõdurite ja terrorismi ohvrite mälestuseks)
<i>jom ha'ašma'ut</i>	jom ha-atšma'út	iseseisvuspäev

4. Olulisimaid eesti traditsioonis eriviisil juurdunud termineid

Gemara, gemara

hasiid, hassiid (hasidism, hassidism)

kabala

Knesset

košer

Makabi, makabid

Midraš

Mišna, mišna

puurim

Talmud: Palestiina e. Jeruusalemma Talmud ja Babüloonia Talmud

Targum, targum

Toora

tsadiik

Lisa: Talmudi traktaadid 2. transkribeerimise viisi järgi:

<i>Zera'im,</i>	<i>Mo'ed</i>	<i>Našim</i>	<i>Neziqin</i>	<i>Qodašim</i>	<i>Ṭoharot</i>
1. <i>Berakot</i>	1. <i>Šabbat</i>	1. <i>Jebamot</i>	1. <i>Baba' Qamma'</i>	1. <i>Zebaḥim</i>	1. <i>Qelim</i>
2. <i>Pe'a</i>	2. <i>'Erubin</i>	2. <i>Ketubbot</i>	2. <i>Baba' Meši'a'</i>	2. <i>Menahot</i>	2. <i>'Ohalot</i>
3. <i>Dema'i</i>	3. <i>Pesaḥim</i>	3. <i>Nedarim</i>	3. <i>Baba' Batra'</i>	3. <i>Ḥullin</i>	3. <i>Nega'im</i>
4. <i>Kil'ajim</i>	4. <i>Šeqalim</i>	4. <i>Nazir</i>	4. <i>Sanhedrin</i>	4. <i>Bekorot</i>	4. <i>Para</i>
5. <i>Šebi'it</i>	5. <i>Joma'</i>	5. <i>Soṭa</i>	5. <i>Makkot</i>	5. <i>'Arakin</i>	5. <i>Ṭoharot</i>
6. <i>Terumot</i>	6. <i>Sukka</i>	6. <i>Giṭṭin</i>	6. <i>Šebu'ot</i>	6. <i>Temura</i>	6. <i>Miqva'ot</i>
7. <i>Ma'ašerot</i>	7. <i>Beša</i>	7. <i>Qiddušin</i>	7. <i>'Edujjot</i>	7. <i>Keritot</i>	7. <i>Nidda</i>
8. <i>Ma'ašer Šeni</i>	8. <i>Roš haššana</i>		8. <i>'Aboda Zara</i>	8. <i>Me'ila</i>	8. <i>Makširin</i>
9. <i>Ḥalla</i>	9. <i>Ta'anit</i>		9. <i>'Abot</i>	9. <i>Tamid</i>	9. <i>Zabim</i>
10. <i>'Orla</i>	10. <i>Megilla</i>		10. <i>Horajot</i>	10. <i>Middot</i>	10. <i>Tebul Jom</i>
11. <i>Bikkurim</i>	11. <i>Mo'ed Qaṭan</i>			11. <i>Qinnim</i>	11. <i>Jadajim</i>
	12. <i>Ḥagiga</i>				12. <i>Uqšin</i>